

Ն Ե Ր Ա Ծ Ա Կ Ա Ն

Ռուբէն Սեւակի ամբողջական երկերը հրատարակելու գաղափարը պատահական ընտրութեան մը արդիւնէր չէ: Եղեռնի Եօթանասունամեակին գուգադիպող՝ 1985 թուականը է՛ր Լաւո Սեւակի ծննդեան 100-ամեակն ու մահուան 70-ամեակը: Այս նշանակալից գուգադիպութեան դիմաց, կարելի չէր ստորագայական ու պարզ յոբելեանական-դասախօսական հանդիսութեամբ մը բացարարել: Սեւակի հանդէպ մեր պարտքը կ'անցնէր պարզ յիշատակութեան մը սահմաններէն անդին: Ամբողջ 70 տարի շուրջ ու անբարար ծանօթութեան մէջ մնացած տարաբախտ նահատակ գրագէտին հանդէպ հայ ժողովուրդին բարոյական պարտաւորութիւնը կը ստիպէր մեզ հիմնական նախաձեռնութեան մը՝ սնոր ամբողջական երկերուն հրատարակութեանը: Մասնաւորաբար, երբ ճկատի ունենանք որ սնոր գործերուն կարեւորագոյն մասը կը մնար տարողնուած մամուլի էջերուն մէջ կամ ամբողջովին անտիպ: Լոյս տեսած հրատարակութիւնները համեստ ձեռնարկներ էին միայն. չէին ներկայացներ սնոր ամբողջական գիմագիծն ու արժանիքները:

Այս հիմնական առաջադրանքէն մեկնած, Հայաստանեայց կեդոնցոյ Համալսարանական Ուսանողներու Միութեան (ՀԵՀՈՄ) վարչութիւնը պարտք գգաց այս աշխատանքին ձեռնարկութեան, Հայկական Եղեռնի 70-ամեակի նշման իբրեւ լաւագոյն յիշատակութիւն եւ վաղամեռիկ բանաստեղծին արժանիքին ընծայուած սիրոյ եւ յարգանքի լաւագոյն արտայայտութիւն: Առ այդ, ան լծուեցաւ Հասարական աշխատանքի: Աչքէ անցրեկով հայ պարբերական մամուլի վերջին 80 տարուան թիւերը, մտնուանո՞յ այն քերքերն ու հանդէսները, որոնց աշխատակցած էր Սեւակ իր ժամանակին, Միութիւնն կրցաւ մեկտեղել բոլոր այն գրութիւնները, որոնք ցրուած էին մամուլի էջերուն մէջ եւ կարեւոր չափով չէին անուուած ցարդ լոյս տեսած հատորներէն որեւէ մեկուն մէջ: Շուրջ 55 զեղարուեստական գործ առաջին անգամ ըլլալով լոյս պիտի տեսնէին հատորի մը մէջ:

Մակայն կը պակսէին կարեւոր թիւով գործեր (չափածոյ թէ արձակ), որոնց մասին տեղեակ էինք 1946-ի վարիզեան հրատարակութեան վերջին էջէն. եւ որոնք ենթադրաբար ձեռագիր վիճակի մէջ պէտք էր գտնուէին Ռուբէն Սեւակի արխիւներուն մէջ. այժմ Հայաստան: Այդ անտիպները սեռօքն գծուարութեան դիմաց, վերջապէս որոշած էինք լոյս բնծայել այս հատորը. եղածն ալ անհրաժեշտ ու կարեւոր համարելով, հոյնիակ տպարան յանձնած էինք մեր պատրաստած համաժաման, երբ յանկարծ ստացանք Հայաստանի մէջ նոր լոյս տեսած՝ Ռուբէն Սեւակի արձակ թէ չափածոյ գործերուն վերջին հրատարակութիւնը, որ իր մէջ կը պարփակէր, անկախ ծանօթ գործերէն, այդ անտիպ ու անյայտ բանաստեղծութիւնները:

Այսօր. լոյս բնծայելով Սեւակի ամբողջական երկերը, կատարեալ աշխատութիւն մը բրած բլլալու յատկանութիւնը չունինք երբեք: Բայց եղածը, կը կարծենք, սիւրբեան հրատարակութիւններուն տաւել ամբողջականն է, ու կը կազմէ Սեւակի գործերուն *Հիմնական* մասը: Այս աշխատանքը կը ստանայ կրկնակի կարեւորութիւն, երբ նկատի առնուի մատենագիտական բաժինը՝ հատորին վերջաւորութեան, որ, Ռ. Սեւակի գրականութեան մատենագիտութիւնը սրատրատելու առաջին լուրջ ու գիտական փորձն է, եւ որ վստահաբար պիտի նպաստէ հետագայ բանասէրներու եւ գրականութեամբ գրողներու գործին:

Ներկայ ժողովածուին մէջ առնուած գործերուն կարեւորագոյն մասը բաղուած են իրենց սկզբնաղբիւրներէն եւ հրատարակուած՝ ա՛յդ հիմամբ: Սկզբնական աղբիւրը չունենալու պարագային, եկած ենք երկրորդ տպագրութեան: Քերթումներն ու արձակ գործերը դասաւորուած են իրենց (կարելի) ժամանակագրական կարգով: Հեղինակին կողմէ չյիշուելու պարագային, նկատի առած ենք անոնց տպագրութեան տպերիւր եւ ստեղծման մայրը՝ երբ ասանք առանձնապէս յիշուած են: Մեր կողմէ ենթադրական բուսկումները առնուած են անկիրակաւ փակագծի մէջ, մօտաւոր ժամանակագրութիւնը ցայց տալու համար:

Հասարակ բաժնուած է հիմնական երկու մասերու. ա) *Չափածոյ գործեր*, որ կ'ընդգրկէ «*Միրոյ Գիրքը*», «*Վերջին Հայերը*», «*Բառեր*», «*Անտիպներ*» եւ «*Թարգմանութիւններ*», բ) *Արձակ Գործեր*, որ կ'ընդգրկէ «*Բժիշկին Գիրքէն Փրցուած Էջեր*»ն ու արձակ այլ գործեր: Առանձին բաժնի մէջ կը մէկտեղենք «*Բաժանման Խօսքեր*» ֆերբուածը, որ Սեւակի առաջին հրատարակած գործը բլլալով գուրկ է գեղարուեստական արժէքէ, եւ «*Փոքրիկ Հերսը*», «*Մելափն Թափօրը*»,

«*Հայ ՄշուՆդ*» ֆերբուածները որ այս վերնագրերով հրատարակուած մամուլի մէջ, բայց հետագային հիմնական մշակման ենթարկուած են հեղինակին կողմէ եւ լոյս տեսած «*Պղտիկ Մահր*», «*Չարդի Խենթր*», «*Հայու Չարիկ*» վերնագրերով: Մնացեալ ֆերբուածները տրուած են սկզբնական իրենց սեւով, նոյնիսկ երէ հետագային անոնք ենթարկուած ըլլան մանր մշակման: Բացի «*Անտիպիւր*» բաժնէն, որ ամբողջութեամբ առհասարակ է հայաստանեան վերջին հրատարակութեանէն, դաստորոտը հարագատ է Սեւակի ծրագրին ու մտադրութեան:

Հատորի մէջ առաջին անգամ ըլլալով լոյս կը տեսնեն հետեւեալ արձակ գործերը. — «*Շեղածները*», «*Տաճառ*», «*Լայիք Չառեւար*», «*Խուլ Մը կը Փնտռուի*», «*Խօսք Ռ. Սեւակի արտասանուած Օտէօն Թատրոնին մէջ*», «*Մարտիրոս Պոլսեցեան*», Չապէլ Եսայեանի «*Շնորհքով Մարդիկ*» հատորին առիթով գրախօսական մը: Կան, հետեւեալ երկու բանաստեղծութիւնները. — «*Բամանման Խօսքեր*», «*Պատերազմ*»: Հայաստանեան վերջին հրատարակութեանէն դուրս սկսուած «*Մերերը*» եւ «*Մի' Շնար*» պատմուածքներն եւս լոյս կը տեսնեն այս հատորին մէջ:

Լեզուական ու կէտադրական հետեւողականութեան խմբատով որոշ դժուարութիւններ կը յարուցանեն Ռ. Սեւակի չափածոյ յէ արձակ ստեղծագործութիւնները: Սեւակ կըրցած է հսկել «*Կարմիր Գիրքը*» հատորի հրատարակութեան միայն, մնացեալ գործերը լոյս տեսած են հայ մամուլի էջերուն մէջ: Այս պատճառաւ ալ, այնտեղ կիրարկուած ուղղագրութիւնն ու կէտադրութիւնը կը տարբերին հանդէսէ հանդէս:

Այդ ստեղծագործութիւններուն մէջ կարելի է հանդիպիլ ժրտականի կազմութեան տարբեր սեւերուն, որոնք չեն կիրարկուիր այսօր, արեւմտահայերէնի քիւրթղացման հոլովոյթին պատճառով: Յասկապէս բանաստեղծութիւններու պարագային պահած ենք այդ սեւերը, բնագիրներու հարագատութիւնը չխաթարելու, ինչպէս եւ ֆերբուածներու չափային համակարգը չխախտելու մտահոգութեամբ:

Հետաքրքրականօրէն, Ռ. Սեւակ երբեմն կը գործածէ արեւելահայ հոլովներ, հիմնականօրէն յանգ կազմելու մտահոգութեամբ. ինչ որ պէտք չէ շփոթ ստեղծէ ընթերցողին մէջ:

Սեւակի ֆերբուածութեան մէջ կարելի է հանդիպիլ նաեւ նոյն բառերու տարբեր հնչումին. անոնք ընդհանրապէս նոյնացուած են, բացի Բանի մը առանձին հշանակութիւն ստացած բառերէ: Օրինակ, «*Կարմիրք*» նոյնանուն խորագիրը կրող բանաստեղծութեան մէջ կը գրուի «է»ով, իսկ այլուր կը գրուի ընթացիկ դարձած եզանակով:

սյսիկն՝ առնով Վարդիլայս :

Հասկնալի մտահագութեամբ՝ Ռ. Սեւակի գործերուն արտասահմանեան թէ հայաստանեան հրատարակութիւններուն խմբագիրները շնորհակցած, եւ հեղինակին լեզուին ու կէտապարտեան հետ, ինչ որ յաւելեալ դժուարութիւններ կ'արձարձէ ստուգումներու գծով :

Այս բոլորով հանդերձ, փորձած ենք *կարեւի* հետեւողականութիւն մը ստեղծել. բառերու ուղղագրութեան եւ հնչյունին պարագային հետեւելով արեւմտահայերէնի հերկայիս ընդունուած ձեւերուն, կէտապարտեան պարագային՝ հեղինակին հրատարակած միակ գործին՝ *Վարձիր Գիրք*ին ուղղութեան :

Այս ստիքով, շնորհակալութեան ու երախտագիտութեան խօսք կ'ազդենք այս գործի իրականացման ստատուողներուն : Առաջին հերքիլն, մեր ջերմ զգացումները կ'երբան անոր հովանաւորին՝ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կարողիկոսին, որ շարձական իր աջակցութեամբ ու հետեւողական բաջայերանով զլխաւոր մղիչ ուժը եղաւ այս գործին յաջողութեան : Պարտք կը զգանք նաեւ մեր խորին շնորհակալութիւնները յայսինքն՝ Կարողիկոսարանի Մատենադարանի, Հայկազեան Գոլէնի զբաղարանի, Վիեննայի Միօրարեան Վանի Մատենադարանի (մասնաւորաբար Հ. Սիմոն Վրդ. Դայեանի), Համագոյի Նշան փայտնեան Նեմարանի Մատենադարանի (մասնաւորաբար Օրդ. Սիլվա փանոյեանի) եւ Զմմառու Վանի Մատենադարանի պատասխանատուներուն, որոնք նպաստեցին այս գործին յաջողութեան, աղբիւրներու հայրայրութեամբ : Մեր շնորհակալութիւնները նաեւ Յարութիւն Պէրպէրեանին, որ մեծապէս օգտակար հանդիսացաւ դասաւորման, լեզուական եւ տպագրական ստուգումներու ու սրբագրութեան աշխատանքին : Շնորհակալութեան խօսք նաեւ վազդէն Երիւնհանի եւ Արտաշէս Տէր Կաշատուրեանի, իրենց բերած օժանդակութեան համար :

Վերջապէս, շնորհակալութեան յատուկ խօսք ունինք այս աշխատանքը իրագործող՝ ՀԵՀՈՄ-ի անդամներէն Սարգիս Սիմիթեանի, Վնի Յակոբեանի եւ Ռաֆֆի Պէգեհեանի : Մասնակի օժանդակութեամբ կրենց աջակցութիւնը բերող՝ Հայր Միտոն Վրդ. Ազնիկեանի, Հրայր Կարամանուկեանի, Մարի-Ռէն Սեմերեանի եւ Զարուի Ղուկասեանի, յատկապէս Ատենապետ՝ Կաշիկ Տէտեանին որ ամէնէն ծանր օժանդակ վերցուց անձնապէս կատարուած համախոսակալ այս աշխատանքին մէջ :

Վարչութիւն ՀԵՀՈՄ-ի